

Цар Соловей

Степан Руданський

(Казка)

Був собі журавель куций,
Хвіст закарлючив,
Наносив сінця
Повні ясельця.
Червона шапочка,
Красная казочка.
Чи казати, чи ні?
Приказка

ЧАСТЬ ПЕРША

I

За горами, за морями
Єсть велике царство:
Могучого Соловея
Сильне государство.

I в тім царстві круту гору
Річка підмиває;
Над горою Соловея
Пишний палац сяє.

Стіль — шкляная, в діамантах,
Стіни — криштальові,
Скрізь підлога золотая,
Двері — брильянтові.

У палаці на високім
Золотім помості
Стоїть престол Соловея
З слонової кості.

I на нім лежить держава,
Скіпетр і корона,

І шайки правдиві висять
На вагах закона.

І брилює царський палац,
Грає, як зірниця,
А навколо розвинулась
Пишная столиця.

І столиця вся обмита
Крепкими мурами,
І ті мури замикають
Дві залізних брами.

І від мідної дороги
З брами, як віднога,
Йде до самого палацу
Срібная дорога.

І землі ж мав Соловей-цар —
Боже, твоя воле!
На полудень степ тягнувся,
На опівніч — поле.

І як степ той, так і поле
Упирали в море;
На заході цілу землю
Розділяли гори.

І на північ від тих горів
Землю пущі вкрили,
На полудень росла травка
І джерела били.

І щасливо царював він:
Ворогів не було;
На заході було тихо,
Ніби сном заснуло;

З опівночі і з полудня
Брилювало море,
Да й з восходу йому було

Не велике горе.

Хоч Канчук, царевич сильний,
По степу шатався,
Но і той із Соловейком
Воювать боявся.

II

Була в царя Соловея
Красная столиця,
Но ще краща в него була
Молода цариця.

І любились цар-цариця,
Нігде правди діти;
І на радість і потіху
Дав їм господь діти.

Мали вони за три роки
Три хороших сина.
І першая із них була
Добрая дитина.

Така тиха, така мила!
Лиш на попі стала.
Вже від рання до смеркання
Поля не кидала.

Все на полі, все на паші
З чередою ходить
І всі думи свого серця
Співами виводить.

І найбільше з него втіхи
Цар з царицей мали
І царевича малого
Пастушком назвали.

Середущий не так добрий,
Як проворний вдався

І ніколи, як і перший,
Дому не тримався,

Вигнув дужку з обичайки,
Зав'язав струною,
Зробив стрілку з очерету,
Засмолив смолою.

І бувало тільки встане,
З рання до смеркання
Скрізь ганяє і стріляє,
Робить полювання.

І із него цар-цариця
Свою втіху мали
І царевича малого
Всі мисливим звали,

Третій син їх був причепа,
Так і називався.
Чи від того, що він льоху
Нігди не кидався,

Чи від того, що до бочки
Коли прип'ялиться,
То бувало тягне-тягне,
Поки не звалиться;

Чи від того, що бувало
П'яним хилитався
І, щоб тільки не упасти,
Він за все чіплявся.

Так і жили й виростили
Царськії синочки;
Іден в полі, другий в лісі,
Третій коло бочки.

III

Ще цариця чує силу,

Ще й надію має,
Но Соловей занедужав,
Смерті виглядає.

Виглядає свої смерті
На гладкій підлозі,
Збілів волос його чорний,
Ніби на морозі.

І ослабли сухі руки,
Холодіють ноги,
І не може він підняти
Голови з підлоги.

Гаснуть очі, як ті зорі,
І життя згасає;
І жахнувся Соловей-цар
І дітей скликає.

І царевичі зійшлися,
Коло него стали,
Коло него разом стали,
Гірко заридали.

"Діти мої! — батько каже.
Нічого ридати!
І цареві, хоть і цар він,
Треба ж умирати.

Як умру я... Діти-діти...
Станьте, не ридайте!..
Як умру я, моє тіло
В степу поховайте.

І по колії три ночі
Ходіть вартувати:
Там я буду свою землю
Дітям роздавати".

І насили Соловей-цар
Руку підіймає;

Сини плачуть і ридають,
Він благословляє.

І царевичі склонились,
На коліна стали
І останній раз живого
Батька цілували.

Незабаром по умершій
Діти голосили;
Незабаром мертве тіло
В степу хоронили.

Хоронили й поховали,
Богу помолились,
Повернулись до палацу,
Сіли, зажурились.

Стали вагу розважати,
Думоньку гадати,
Як-то кожному прийдеться
Нічку вартувати.

IV

Нічка тиха. Зорі світять,
В небі місяць грає.
Степ туманом обгорнувся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
Коник не стрекоче,
Перепілка не співає,
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий,
І кругом біліє,
Тільки свіжая могила
На степу чорніє.

І в могилі Соловей-цар

Сном опочиває.
Над могилою царевич
Варту відбуває.

Відбуває самий старший,
Батька виглядає
І сумнії свої думи,
І співи співає.

Вдруг по степу загуділо,
Затряслась могила,
І царевич ізжахнувся:
Північ наступила.

І дух царя Соловея
Став наверх могили.
Як діамант, його шати
Пишнії світили.

І на вінку на смертельнім
Квітки виростали,
Виростали, розпукали,
Чоло обвивали.

І говорить він до сина:
"Сину ти мій милий!"
Іди, сину, ти на захід,
Вліво від могили.

Там ти будеш між горами
Свою землю мати.
Там ти будеш сам по собі
Царем царювати.

А за теє, що вартуєш
Ти могилу сюю,
Я сопілку золотую
Тобі подарую.

І як сумно в ню заграєш,
Усе засумує;

А як весело заграєш,
Усе затанцює".

Дух іздимів, і на землю
Ще роса не слала,
Як сопілка на могилі
Золота лежала.

І узяв її царевич,
З браттями простився
Та й на рідну сторононьку
Жити віддалився.

V

В другу нічку середущий
Варту відбуває
І стрілою на могилу
Землю підгортає.

І опівніч наступила,
Степ заколисався,
І дух царя Соловея
Сину показався.

І говорить він до сина:
"Сину ти мій милий,
Іди, сипу, ти на захід,
Вправо від могили.

Там з лісами і звірами
Будеш землю мати,
Там ти будеш царювати,
Звірів полювати.

А за тее, що вартуєш,
Ти могилу сюю,
На потіху тобі, сину,
Коня подарую.

І як схочеш полювати

В добрую годину,
Через вуха лиш коневі
Перелізеш, сину".

Дух іздимів. Іще в небо
Зорі не уплили,
А вже коник вороненький
Стояв край могили.

І повів коня царевич,
З братом розпростився
І на рідну сторононьку
Жити віддалився.

В третю нічку наймолодший
Варту відбуває
І десятую бутельку
З горя випиває.

І опівніч наступила,
Степ заколисався,
І дух царя Соловея
Сину показався.

І говорить: "І ти, сину,
Хоть не вартий того,
А повинен долю взяти
В царя, батька свого.

Будеш, сину, мою землю
І мій палац мати,
Там з царицею ти будеш
Разом царювати.

А за теє, що вартуєш,
Я і сам не знаю,
Чим я тебе, п'яний сину,
Дарувати маю".

"Чим же, тату, дарувати?
Таку бочку дати,

Щоб із неї пити-пити
І не випивати".

Дух іздимів, зорі згасли,
І роса упала.
Аж тоді наверх могили
З вином бочка стала.

І пішов царевич з нею
І, ідучи, впився.
І в палаці на порозі
П'яний повалився.

VI

Ще причепа не проспався,
Лежить на порозі,
А вже Канчук з його військом
Б'ється па дорозі.

Да воно пак і не страшно:
В него війська много,
Та усе народ добірний,
Іден у їдного.

Да й Канчука з його військом
Лихо не узяло!
Бо вже справного такого
В світі не бувало.

І два війська ізійшлося,
Як дві сильних тучі;
Як блискавка, замигтіли
Палаші блискучі.

І без жалю січе палаш,
Списа серце коле,
І валяться трупом люди
На криваве поле.

Що раз гірше Канчукове

Військо налягає.
Що раз слабше його силу
Друге відбиває,

І сонечко на полудень
Іще не ставало,
А причепи усе військо-
Покотом лежало.

Крик і галас у столиці:
Канчук у дорозі!
І цариця свого сина
Будить на порозі.

І причепа пробудився —
Нічого діяти!
Схватив бочку перед себе,
Давай утікати.

Тільки бочка будь здорова,
Пропадай, столице!
Пропадайте ви, палаци,
Й ти, стара царице!

А тим часом під столицю
Канчук підступає
І гарматами залізні
Брами розбиває,

Розбиває і ламає
Срібную дорогу
Їв палаці добуває
Золоту підлогу.

І все військо нахапало
Срібла по кишені.
Осаули й отамани —
Злота повні жмені,

А царевич — діаманти.
І пішли з столиці...

Ще спасибі, що не вбили
Бідної цариці.

VII

Нічка тиха. Зорі світять.
В небі місяць грає.
Степ туманом обгорнувся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
Коник не стрекоче,
Перепілка не співає,
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий,
І кругом біліє,
Тільки свіжая могила
На степу чорніє.

І в могилі Соловей-цар
Сном опочиває;
Над могилою цариця
Тяженько ридає.

Вдруг по степу загуділо,
Затряслась могила.
І жахнулася цариця:
Північ наступила.

І дух царя Соловея
Став наверх могили,
Як діамант, його шати
Пишнії світили.

І на вінку нестерпим
Квітки розпукали,
Виростали, розпукали,
Чоло обвивали.

І говорить: "Жінко люба,

Нічого тужити.
Кинь причепу і палаци,
В них тобі не жити.

Палац скоро завалиться,
І сліда не буде,
І столицю мою пишну
Занехають люди.

Бо причепа уже другу
Десь там закладає.
Заким тую, як старую,
Кине-занехає.

Не вертайся ти до него,
Жий собі на волі:
Не подбає син о тобі
При лихій недолі.

Жий на волі, на степові,
Дасть тобі бог доньку;
Та пригорне, приголубить
Твою головоньку.

І у дочки тої будуть
Золотії крила,
У тих крилах її буде
І воля, і сила.

І як ворог прилучиться —
Най тріпне крилами —
То посиплються, як порох,
Коні з козаками.

А з волосся буде мати
Отамана свого;
Нехай тільки не виходить
Замуж ні за кого".

Дух іздимів, і зірниця
Ще не засвітила,

Як цариця злотокрилу
Дочку породила.

VIII

Жиє собі на степові
Вбогая цариця.
Росте дочка злотокрила,
Як та чарівниця.

Росте вона щогодини,
Росте не літами.
Що загляне кругом себе,
То й питає мами.

Чи забринить коло неї
Пчілка або муха,
Чи зав'ється, защебече
Пташка-щебетуха.

"Скажи, мамо, що говорять,
Що вони щебечуть?
Чи то діти з вітром грають,
З ненькою лепечуть?

Чи то мати доньку кличе?
Скажи, моя мати.
Може б, і я полетіла
З ними погуляти?"

Чи комахів де загляне,
То і просить неньки:
"Подивися, моя нене,
На кузьки маленькі.

Як вони билину носять,
Комашню будують,
І ніч, і день коло неї
Сторожі вартують.

Подивися, як чужії

Разом ізійдуться,
Як кусаються, їдяться
І до смерті б'ються.

Мабуть, мамо, і комаха
Людський розум має,
Коли вона між своїми
Ворога пізнає".

Чи на степ широкий гляне,
Де дзвінок синіє
І під ним, як шовк зелений,
Трава зеленіє;

І вітрець весінній віє,
Травку нахиляє,
І по травці ніби хвилі
Гонить-наганяє:

"Мамо-мамо, як весело!
Чи ж ти розважала?
Перед тим суха билина
Поле покривала,

І валилась, крила поле,
Як суха костриця...
А тепер... ізнов на полі
Молода травиця!

Мамо-мамо, чи ж на світі
Так не все міниться,
Чи ж не там росте новеє,
Де старе звалиться?"

IX

Встає сонце від восходу,
Іде до заходу,
І нема сліда на небі
Після його ходу.

І куди воно заходить,
І де спочиває?
Скажи мені, моя нене,
Хто то розгадає?

І так сходить і заходить,
Може, з-перед віка,
І як глянеш — чи ж не тая
Доля чоловіка?

Зійде красний, як те сонце;
Світ його побавить,
І вмирає, і по собі
Сліду не оставить.

А на небі сонце вічно
Сходить і заходить,
Як же, мамо, тее сонце
Попід землю ходить?

Най земля стоїть на морі —
Де ж оперлось море?
Які ж будуть, моя нене,
Для води опори?

Як земля стоїть по собі
І опір не має?
Скажи мені, моя непе,
Хто її тримає?

І як висить на повітрі
Тяжка така брила?
Не згадаю, не зміркую,
Слаба моя сила".

Стане нічка, сходять зорі,
Місяць впливає..
"Звідки світло в синім небі? —
Дівчина питає. —

Чи то слуги божі світять

Свічі восковії?
Чи то сяють так на небі
Люди умерлії?

Чи то зорі, божі мислі,
Божая дорога?
Чи то, може, каждая зірка
Інший світ у бога?

Не зміркую, моя нене,
Гадки не згадаю.
Полетіла б, полетіла б,
Силоньки не маю".

І голубить її ненька,
К серцю пригортає
І милую свою доньку
Правди навчає.

Х

Росте дочка златокрила,
Краси добирає,
А тим часом її ненька
З силоньки спадає.

Обсіклися пишні коси,
Снігом забілили,
Поспадали повні личка,
Воском зажовтіли.

Очі в лоб позападали
І там позгасали,
І на лобі літа сумні
Сліди поорали.

І ослабли сухі руки,
Підкосились ноги,
Похилилась, як билина
Суха край дороги.

І згадала стара ненька
Смертну́ю годину,
На могилу Соловея
Повела дитину.

І говорить: "Доню мила,
Поглянь кругом себе:
Доки зглянеш — все то буде
Суджено для тебе".

І поглянула царівна,
Видить — синє море.
Подивилася на захід —
Манячіють гори.

На восході чорний ворон
Понад ліс літає.
На опівніч орел сивий
Когті розправляє.

І говорить до царівни
Бідная цариця:
"Де спочили твої очі,
Там твоя границя.

Будь довільна своїм краєм.
Не бажай чужого,
Але нехай і чужії
Не займають твого.

Єсть у тебе в крилах сила —
Бийся, відбивайся.
Єсть у тебе в лобі розум —
Звести не давайся.

Стережися, доню, хмелю:
Хміль — погане зілля:
Платить мукою-тугою
За часок весілля.

Будь царівною довіку,

Замуж — то недоля:
Нема в світі, моя донько,
Як власная воля.

Рік від року сповідайся
У старій столиці
І не забудь царя-батька
І мене, цариці".

І цариця свою доньку
Поблагословила
І навіки свої очі
Темнії закрила.

ЧАСТЬ ДРУГА

І

Незабаром на степові
І Канчук конає,
Свої діти, свої слуги
З шатра висилає.

І виходять його діти,
Слуги виступають,
Ломлять руки, по цареві
Плачуть і ридають.

Лиш мізинець не ридає,
Шатра не кидає:
Заховався під постелю
І все розважає.

Встає Канчук із постелі
І трьома ключами
Відмикає круглу скриню,
Збиту обручами.

Достає нагай ремінний,
Кримку витягає,
Достає казан чугунний,

Стиха промовляє:

"От нагай, що вражій силі
Давав наганяю,
Як бувало говорив я:
"Погуляй, нагаю!"

А то кримка-невидимка,
Що мене ховала,
Як у полі вража сила
Мене наганяла.

І казан!.. Не раз варив я,
Що йно попадалось;
І все військо було сите,
І ще зоставалось".

І узяв він тії річі,
К серцю пригортає,
Заливається сльозами,
Стиха промовляє:

"Річі мої дорогії!
Де мні вас подіти?
Віддав би вас своїм дітям,
Та не варті діти!

Закопаю я вас в землю,
Там лежить довіка.
Нехай до вас не доткнеться
Рука чоловіка".

І викопав в шатрі яму,
Річі укладає
І землею засипає,
Тричі примовляє:

"Хто їх буде добувати,
Нагле най сконає;
Чия рука закопала,
Та най відкопає".

І втиснув коліном землю
І підвівся стиха.
Положився на постелю
І сконав до лиха.

II

"Добре, батьку, що сконав-єсь!
Синок промовляє. —
Чия рука закопала,
Та і відкопає".

І ще теплого з постелі
Волоче до ями
І розкопує ту яму
Мертвими руками.

І, розкопує, гадає:
"Все то моє буде,
І не видітимуть браття,
Не знатимуть люди".

А тим часом його браття
Своє пам'ятають:
Поробили в шатрі діри,
В шатро заглядають.

І не тільки докопався —
В шатро повбігали
І над батьком своїм діти
Сварку розпочали.

"Моя кримка!" — каже менший.
"Моя!" — середущий.
"Моя кримка! — каже старший. —
Я старший і дужчий".

І вхватали кримку в руки,
Кримки не пускають.
А тут раптом нахилились
І нагай хватають.

"Мій нагай! — говорить менший.-
"Ні, мій!" — середущий.
"Мій казан! — говорить старший.
Я старший і дужчий.

І всі троє заціпились,
І нагай тримають,
І ще раптом нахилились —
Казан підіймають.

"Мій казан!" — молодший каже.
"Ні, мій!" — середущий.
"Мій казан! — говорить старший.
Я старший і дужчий".

І зчепились за дідизну
І не помиряться.
І водяться по шатрові,
День і ніч сваряться.

І сваряться, не миряться,
Батька проклинають,
А тим часом ходять слуги
Да їм розважають:

"Царевичі наші любі,
Сваром не сваріться!
Ходіть лучче до причеви,
Миром помиріться".

І подумали три брати,
Покидають степи
І на північ, у столицю,
Ідуть до причеви.

III

Прийшли брати у столицю,
Палац відпитали
І приходять до покою,
Край порога стали.

А в покої сам причепа
На високім тропі,
Кучерявий хміль повився
На його короні.

Коло него, ступнем нижче,
Сидять сенатори,
А за ними їднорали,
Пани й асесори.

За панами осавули,
Як свічки, стояли,
А за ними прості люди
Мовчки укліяли.

У царя на відер двоє
Чаша брильянтова,
І на чаші стоїть надпись:
"Тут правда царьова",

І цар нею вино тягне,
Відром — сенатори,
Піввідерком — їднорали,
Оком — асесори.

Пани пили із півока,
З кварти — осавули,
Прості люди то з бляшанки,
То з бичка тягнули.

Наоколо часовії
Стіни підпирали,
І, як ружжя, довгошиї
Бутельки тримали.

Підступили, поклонились
Діти Канчукові.
"Розсуди нас! — говорили
П'яному царьові, —

Розсуди по правді божій,

А не чоловічій:
Нам осталося після батька
Три чудесних річі.

I першая із тих річів —
Канчукова кримка,
I та кримка не проста —
Кримка-невидимка.

Друга річ — нагай ремінний,
Тільки-но сказати:
"Погуляй на кім, нагаю!"
То й зачне гуляти.

А з казана, щоби їли
Всі на світі люди —
Скільки страви ізварити,
Стільки в нім і буде.

Отаке-то, ясний царю!
Ми й самі не знаєм,
Як ті речі між собою
Поділити маєм.

Чи три річі взяти разом
Судиш ти їдному?
Чи кождому їдну взяти?
I котру якому?"

IV

"Не журіться, царські діти,
Діти Канчукові:
Передайте ви ті річі
Нашому царьові.

Цар розсудить, кому взяти!" —
Слуги враз сказали.
I царевичі причепі
Свої річі здали.

А причепа тії річі
На столі складає
І встає із свого трону.
Стиха промовляє:

"Свідок бог, суджу я правду,
І всі добрі люди:
Хто із вас братів поборе,
Усе того буде".

І в минуті двоє старших
Раптом ізчепились.
Ізчепились і до крові,
Як ті півні, бились.

А молодший лиш на кримку
Скоса поглядає...
Ніби місце дає браттям,
К столу підступає.

Вже і тому, і другому
Боки посиніли,
Вже кривлею тому й тому
Губи закипіли.

А все вони таки б'ються,
Мцром не миряться;
Наостаток враз без сили
Покотом валяться.

Плещуть свідки у долоні,
Ті цар помагає,
А мізинець помаленьку
Руку протягає.

Хвять за кримку! Да на себе!
Давай утікати!
Сенаторам через плечі,
Людям через п'яти!

"Ловіть його, бісурмана!" —

Усі закричали.
А він уже за порогом,
Поминай як звали!

"Ну, пустили того біса,
Хоть тих не пускайте!
Не пускайте бісурманів,
Зараз порубайте!"

І царевичів безсильних
На шматки зрубали,
І собі нагай ремінний
І казан узяли.

А мізинець-невидимець
З страху чи із горя
Десь погнався через степи
До самого моря.

V

На полудень від заходу
Пишна, як дівчина,
Розвинулась і дрімає
Сонная долина.

У головах терен в'ється,
Шию обвиває
І квітками й ягідками
Голову вбирає.

Від восходу, як покрівля,
Відкотилось море,
Від заходу при долині
Стоять сиві гори.

Стоять гори при долині,
Ніби батько й мати.
І вартують, доки буде
їх дитина спати.

І вартують з-перед віку
І думу гадають,
Та на сонную дитину
Сльози проливають.

І на ноги спаде слізка —
І, як невидимка,
Закриває її чари
Встидлива димка.

І та димка зеленіє,
Вабить і лякає,
Вбитому життя дарує
І сама вбиває.

І на стан сльоза упаде —
Кругом обіллється,
Опереже стан тоненький,
В вузлик завинеться.

Завинеться і дівочі
Чари замикає,
І два кінці, як дві бинди,
В море опускає.

І на груди сльоза впаде,
І до серця ллється,
Доки в серці у гарячій
З вогнем не зійдеться.

І лиш тільки ізійдеться,
Парою злітає
Гу сонної долини
Груди підіймає.

Підіймає повні груди,
Груди пробиває
І гарячою водою
На світ впливає.

Плачуть гори, течуть сльози

Віки, не годину.
Но ті сльози не збуджають
Сонную долину.

Плачуть гори з-перед віку
І не перестануть,
Тільки й легше горам стане,
Як на море глянуть.

Море тихе, море ясне,
Як дитя, дрімає,
А за морем свята церква
І хрест святий сяє.

VI

В сій долині межі морем,
Терном і горами
Жив собі пастух-царевич
З своїми стадами.

Живе собі, як пташина
На святії волі,
Коло него стада бродять
На шовковім полі.

А він собі під оріхом
Лежить на травиці,
І в травиці червоніють
Спілі полуниці.

А навколо на деревах
Фіги і мигдали.
Померанці і цитрини
Гілля повтинали.

Там спадають спілі сливи,
Жовтії морелі,
А там тільки доспівають
Ріжки і дактелі.

На відклинах спілі дині
Й кавуни пестріють,
І над ними винограду
Китяхи синіють.

І в долині над зіллями
То метелик грає,
То жебонить бідна пчїлка,
В квітку заглядає.

А в повітрі над садами
Грають божі птиці,
І над ними, як склепіння,
Небо без границі.

А по небу плине сонце,
Тає на долину
І, як ненька, оґріває
Рідную дитину.

Опочине ясне сонце —
Місяць впливає.
Безграничнеє склепіння
Зіроньками сяє.

І весело зорі грають,
Мигтять і міняться
То погаснуть, потемніють,
То знов загоряться.

Тільки місяць, місяць думний,
Знає, своє гадає:
Мірним ступнем поміж зорі
К заходу ступає.

Хіба тільки, як проходить
В небі середину,
Стане, думний, і погляне
В сонную долину.

А в долині туман бродить,

Убрус випрядає
І на сонную долину
Стиха накидає.

VII

І як в небо сходить сонце
І як з неба сходить —
Стає пастух на долинім
І думу виводить.

І стихає все навколо —
Від орла до пчілки,
Все живе й неживе
Слухає сопілки.

І та дума, його дума,
Ніби з неба ллється,
І широко, і далеко
За межу несеться.

Раз виходить піп із церкви,
Кондаки співає,
Коли чує, аж за морем
Якась дудка грає.

"Га! — подумав.— Певно, люди
Зайняли долину.
Піду-но я що випрошу,
Хоть на сорочину",

І зібрався піп убогий,
Пішов понад море
І приходить на долину,
Під високі гори.

Аж навстрічу йде царевич,
З попом привітався.
"Чи здалека ви, панотче?" —
Батьюшку спитався.

"Я з-за моря,— піп говорить,-
Я з-за моря, сину,
І бідую Христа ради,
Мало що не згину.

Я вдівець, не маю жінки
І дітей не маю
І за церкву лиш їдную
Та за душі дбаю".

"Будьте ласкаві, панотче,
В мене відпічніте,
Не цурайтесь мого хліба,
Сядьте, закусіте".

Простелив піп свою рясу,
На траві сідає;
Пастух ходить коло него,
Щиро угощає.

І наївся піп убогий
І хрест святий творить,
І дякує співакові,
Дякує й говорить:

"О, спасибі! Добре, сину,
Ти людей приймаєш,
Тільки шкода, що до того
Вина не тримаєш.

Знаєш, сину, вино добре,
Письмо святе каже,
Веселить смиренне серце,
Маслом душу маже".

VIII

"Вибачайте мні, панотче,
Я ще не розжився,
Ще і року не уплило,
Заким поселився.

Розжиюся, і як будуть
Мене знати люди,
То на втіху добрих гостей
І то в мене буде.

На сей раз, святий панотче,
Прошу, не судіте,
А убоге господарство
Поблагословіте!"

Спершу вийшли на озера,
Де між купинами
Пливали собі на волі
Гуси з лебедями.

І піп руку підіймає
І благословляє,
А тим часом пастухові
Стиха промовляє:

"О, хорошії ж лебідки
Й гуси маєш, сину!
А годилось би й на церкву
Дати десятину".

І дарує він найкращу
Гуску і лебідку,
А піп тільки-но погладив
Куцю борідку.

Ідуть далі понад річку,
Аж на оболоні
Табуном на волі грають
Розкошнії коні.

"Благословить тобі господь
І ті коні, сину,
Лиш не жалуй в святу церкву
Дати десятину".

І вибрав він пару коней

Під масть і під міру
І дарує і ті коні
В церкву на офіру.

Перейшов піп вздовж і навхрест
Всю його долину
І на церкву ізі всього
Вибрав десятину.

Наостаток в него видить
Дудку золотую,
І на дудку піп зливає
Благодать святую.

"Всяка дудка твоя буде
Повна благодати,
Тільки, сину, треба сюю
На святе віддати".

"Вже за сее, святий отче,
Прошу вибачати,
Дудка — батьків подарунок,
Не можу віддати".

"Ну спасибі і за тее!
Думає попина.-
Церкві хвала подобає,
Мені — десятина".

IX

Тільки-тільки що царевич
Батьюшку відправив,
І отець чеснії стопи
За море направив —

Аж з-за терену густого
Німець показався.
Іде — пастух поклонився,
"Звідки?" — запитався.

"Я сем, члечку, вбогий немец,
Фон Австрія з родем,
Жиє собі тільки штукем,
З чужим хлебом-водем.

Як сват сватем, нам Австрія
Хлеба не родзіла,
Тільки з вогнем нас паліла,
З водем нас топіла.

З таким бідем немец нігди
З хлебом не працювал,
Тільки ходзіл із олейкем,
Штуки показовал".

"Що ж то в тебе за олейки?"
"Вшельке, мілий члечку:
І от тего, жеби члечка
Покохал дзівечка,

І од глави, і од очу,
Од боку болення,
От седзення і стоєння,
Піця і єдзення".

"Як такії ж то олейки,
То сховай для себе.
Ще цікавий би я знати,
Що за штуки в тебе?"

"О, я славне умім штуки,-
Хитрий німець каже.-
Тільки заплаць, мілий члечку,
Вшельке ці покаже.

Ото, члечку, і даремне
Маш ламане штуке..."
Перегнувся назад німець,
Падає на руки.

І руками вперся в землю,

Ноги підіймає
І стоїть ногами вгору,
Ніби чорт тримає.

І здихнув пастух-царевич,
Просить німця встати.
"Що ти робиш з себе, німче? —
Став йому казати.-

Не пристало чоловіку
З себе сміх робити.
Чоловіку завше треба
Чоловіком жити.

Я дам тобі, чоловіче,
Всього для початку,
Та возьми, піди додому,
Збудуй собі хатку.

Сій, ори, працюй, трудися,
Як всі добрі люди,
То із тебе поміж люди
І сміху не буде".

Х

Після німця якось господь
Того не доводив,
Щоби ще хто на долину
Жебрати приходив.

І пастух поставив хатку,
Хліб зібрав завчасне
І спокійно жив в долині
До самої весни.

Стала весна наступати,
Піст святий кінчатись,
Ще лиш тиждень — і Великдень,
Треба сповідатись.

Із суботи на неділю
Йде пастух із дому
І приходить, поклонився
Богові святому.

Поклонився і громаді,
Край попа вклякає,
А піп сидить в патрахілі,
Йому промовляє:

"Доки в церкву не положиш
Дудки золотої,
Поти тобі не прокажу
Сповіді святої".

І встав з місця, пішов в олтар
І вечерню править,
А пастуха коло серця,
Мов кліщами, давить.

Вийшов з церкви за дзвіницю,
Ходить і блукає.
Аж приходить попів наймит
Да і розважає:

"Не журися, пане-брате!
До землі бідою!
Мало чого піп не каже!
Ходи-но зо мною.

Ти думаєш, що він справді
Так за церкву дбає?
О, бодай так! Все то, брате,
Собі забирає.

А як мучить на соломі
Бідну худобину!
Ходи хіба, та оглянеш
Свою десятину".

І пішов пастух, оглянув,

Аж жаль йому стало!
У голодної худоби
И стебла не лежало.

"Та де йому,— наймит каже,-
За худобу дбати!..
Він за тее тільки дбає,
З ким би йому спати.

Та ще в хаті із ким-иебудь
То й спати не буде.
Не пристало, каже, в хаті —
Будуть знати люди.

А нагорі іще здавна
Солом'яник має,
От туди він своїх гостей
На нічліг приймає",

XI

"О, спасибі тобі, брате,-
Пастух обізвався,-
Що ти правду розказати
Не полінувався.

А не знаєш, чи сьогодні
Буде молодиця?"
"Як не буде? Та без Гриця
Й вода не святиться".

"Добре ж, брате. Я тут буду
О пізній вечері.
Не забудь лиш відімкнути
Затильні двері".

Пішов пастух по сопілку,
Назад повернувся;
Увійшов в затильні двері,
В кутку пригорнувся.

І поглянув кругом себе.
Всюди темно й тихо;
На горі лиш по минутах
Шелепає лихо:

Далі чує тихий голос:
"Годі, серце, спати:
Збирається сильний турок
Москву воювати",

"Не боїться Москва турка,-
Хтось говорить знова,-
Коли турок хоче битись,
То Москва готова".

А пастух пождав minutу
Та як стане грати!
Давай усе неживеє,
Як живе, скакати.

Скачуть відра із водою,
Кадка з буряками,
Скачуть лавки і полиці,
Мисник із ложками.

Скаче в сінях стара ступа,
Як жива неначе.
І нагорі підійнявся
Солом'яник, скаче.

Верещить піп, репетує,
Кричить молодиця,
Солом'яник скаче-скаче
І згори валиться.

І довго піп джмелів слухав,
Не міг з місця встати.
"Ото було вам, панотче,
Дудки не бажати".

А пастух пішов в обору,

Вигнав десятину
І погнав її на пашу
На свою долину.

Гусака лиш забув взяти
У отця святого;
Його рано серед хати
Спик отець живого.

XII

Чи подужав піп за морем,
Пастух не питався;
Найшов церкву за горами
І до тої вдався.

Там і сповідь проказали,
І запричастили,
І без плати на Великдень
Паски освятили.

Забув пастух їдно горе,
Друге наступає:
Що день божий з його стада
Все щось пропадає.

А то качка десь пропаде,
А то і овечка,
А то гуски не долічить,
А то і бичечка.

Різно бідний пастух думав.
Звісно, в кого згуба,
Ще й у того до причинку
Гріха повна губа.

Напоследок — що робити!
Пастух засідає.
Коли гляне, поміж терен
Німець пролізає.

Пролізає... Ще нічого:
Може, і не красти,
Може, в гості йшов, сердешний,
Та не міг попасти.

От пастух і виглядає,
Що то буде з того.
Німець виліз, кругом глянув...
Ні, нема нікого.

А тут саме коло терну
Череда стояла.
Він живенько за ягнятко —
Та у терен драла!..

"Почекай же, бісів німче!" —
Пастух розважає.
Взяв сопілку, засів знову,
Німця виглядає.

Тільки німець заліз в терен —
Дудка як заграє!
Німець скаче, німець плаче —
Не рад, та гуляє!

І обдерлась сурдутина,
Стало тіло голе;
Німець плаче, німець скаче,
А тернина коле.

І пограла ще сопілка,
И перестала грати,
Ледве живий вийшов німець
І став промовляти:

"Нех же ему маць мордує
З таким дудкем его!
Троха-троха не змордовал
Немца убогего!"

Аж відтоді на долині

Жив пастух щасливо;
його щастя, його долі
Ніщо не мутило.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ

I

Що ж царівна злотокрила
На степу гадає?
Чи по неньці-голубоньці
Сльози проливає?

Чи літає в степу, грає?
Чи хазяйством рядить?
Чи затялась із сусідом
І війну провадить?

Чи й її "ламане штуки"
Німці приставляють?
Чи і в неї десятини
Люди вимагають?

Проливала вона сльози
По неньці-цариці,
Та що ж мертвому допоможуть
Наші жалібниці?

Проливала вона сльози
У мертвого тіла,
Поховала, й перестала,
І повеселіла.

І жиє собі на полі
Молода царівна,
Куди гляне не погляне —
Земля рівна-рівна!..

Її шати — пишні крила,
Ліжко — пух-травиця,
Дах палацу — синє небо,

А стіни — границя.

В її крилах, злотих крилах,
Слуги й оборона,
Її сила, її слава,
Доля і корона.

І не знає вона смутку;
Не відає горя,
Встане рано, пролетиться
До синього моря.

Умиється, як лебідка,-
І в стару столицю!
І молитесь там за себе,
Царя і царицю.

І лроскури лиш дождеться —
На степ відлітає
І о світі, і о людях
Думоньку гадає.

І щасливо упливали
Дні її за днями,
Доки й туди не забралось
Лихо з пазурами.

То не німці гнули штуки,
Добро розкрадали,
Не попи то десятину
В неї вимагали.

То все війни тяжкі були,
Де крівля все лилась,
Де й царівна злотокрила
Ледве не залилась.

II

Раз десятий чи двадцятий
Пташка злотокрила

В синє море купатися
Через небо плила.

І тоненьке повітря
Крила розсікали,
І на крилах лучі сонця;
Як діамант, грали.

І прибула аж до моря,
Звилась над скалою
І на скалу опустилась
Легкою ногою.

І дивилась довго в море,
Довго виглядалась,
Знать, собою, як у люстрі,
Пишна, любувалась.

І махнула криленьками,
І на воду сіла,
І облилась вода чиста
Кругом її тіла.

І облилась кругом тіла,
І що ї чарує,
Коло того вона в'ється,
То вона цілує.

Аж тут, мабуть, від причепи
На ту саму пору
Прибув кримчук молоденький
В невидимці к морю.

І поглянув — що за диво!
Дівчина і птиця!
Крила злотом відбивають,
Сама — як зірниця.

І поглянув — серце мліє!
Так би й розтопилось!
Так здається, що б водою

Навкруги обвилось!

Але дівчина на морі,
Як її достати?
Хіба, заким з моря вийде,
Треба почекати.

І обмилася царівна,
І з води виходять,
І на ній вода росою
Сходить і не сходить.

Ніби трудно, ніби нудно
З нею розлучатись,
Ніби б хтілось ще минутку
З нею позостатись.

А царевич чуть не гине!..
Лиш з води ногою —
У царівни стан тоненький
Обвинув рукою.

Вона чує, та не видить,
Мов дух святий з нами,
І злякалась, обмахнулась
Обома крилами.

І, на щастя, невидимка
З голови злетіла.
Той — до кримки-невидимки,
Вона й полетіла.

III

Оглянувся невидимець,
Поминай як звали!
Тільки крила на повітрі
Махами махали.

Полинула голубонька
Десть до полуночі,

І дивилися-дивились
Кримчукові очі.

І дивились, поки любка
В крапку не зменшилась,
Поки й крапка не іщезла,
В небі не розплилась.

"Нехай море висихає,
Камінь розпукає —
Таки знайду тебе, пташко!
Кримчук промовляє.-

Полети ти на край світу,
В ледянеє море,
Заховайся межі пущі,
Високії гори.

Не кримчук я — невидимець,
Коли за тобою
Я не стопчу кругом світу
Босою ногою.

О, найду я тую пташку,
Впаду на її груди,
І чи миром, чи війною
Моя вона буде".

І насунув невидимку,
Зміряв слід очами
І пішов у степ шукати
Дівчини з крилами.

І блукав він по степові
Від самого рання,
І шукав він голубоньки
Зрання до смеркання.

І вже сонце погасає,
Вечір вечоріє,
Кримчук видить: на степові

Насип зеленіє.

Кругом насипу крутого
Утоптане поле,
Кругом поля все чорнобиль,
Перекотиполе.

І іде він через поле
Да і розважає:
"Коли поле так убито,
Хтось тут жити має.

Може, якраз попаду я
Пташку злотокрилу?"
І проходить через поле,
Лізе на могилу.

Вилізає. Нема пташки.
Нічого діяти!
Може, пташки нема й дома,
Треба почекати.

І сидить він і дрімає,
Аж ніч наступає,
Засвітили ясні зорі,
Місяць впливає.

IV

А царівна злотокрила
На всеношні була
І о пізнії вечері
На степи прибула.

І прибула на могилу,
Проскуру спожила,
Хоче спати... Що за диво!
Засвербіли крила.

"Стійте, крила, не свербіте,-
Любка обізвалась,-

Нема сили, щоб зо мною
Билась-воювалась.

Єсть над морем невидимець,
Але й його кості
Не занесе ворон чорний
До царівни в гості".

"А може, той невидимець
І сюда забрався?" —
І зняв кримку-невидимку,
Любі показався.

"Що ж, царевичу могучий?
Чи будемо битись?
Чи, як добрії сусіди,
Будемо миритись?"

"Не прийшов-єм я, царівно,
Із тобою битись,
А прийшов-єм помиритись,
З тобою оженитись".

"Дякую за добре слово
І мирюсь з тобою,
Но я нігди нічиєю
Не буду жоною.

Не можу я вийти замуж,
Поки силу маю,
І тогді не вийду замуж,
Як силу втеряю.

Бо хоть би сама я хтіла,
Не допустить сила,
Щоб жоною кому була
Пані злотокрила.

А відбийте в мене силу —
Що із мене буде?
Ні я людей не захочу,

Ані мене люде!.."

"Клянусь пеклом! — кримчук каже.-

Клянусь головою,

Як не миром, то війною,

А женюсь з тобою!

Лиш як крилам страшна кримка,

Кримці страшні крила,

Так самим нам не годиться

Битись, злотокрила.

А поставим в поле військо,

Військо буде битись,

А ми здалеку від себе

Будем лиш дивитись.

А з сим словом, злотокрила,

Будь же ти здорова!

Мое військо буде завтра,

Будь і ти готова".

V

У неділю злотокрила

Рано пробудилась,

Полетіла у столицю,

Богу помолилась.

Відслухала службу божу,

Проскуру узяла

І на степи повернулась,

На могилі стала.

Тільки стала на могилі,

Проскурку спожила,

Коли гляне — через степи

Іде вража сила.

І стріпнулася царівна

Обома крилами,

І посипались, як порох,
Коні з козаками.

І зайняли ціле поле,
І на полі грають,
Довгі піки виміряють,
Палашами мають.

Вогню крешуть, люльки курять,
Луки натягають,
Кричать, свистять, галасують,
Пісеньки співають.

І побавилась царівна,
Волос вириває
І гетьмана з булавою
До них посилає.

Як гетьмана увидали —
Не то щоб злякались,
А так, звісно, для порядку
В сотні позбирались.

Прийшов гетьман, обдивився:
"А що, милі братця?
Кримчук іде на царівну —
Треба воюватися".

"Та як треба, то і треба!" —
Козаки озвались
І всі разом з отаманом
У степи погнались.

І війна ж то закипіла!
Боже, твоя воле!..
Людські трупи, як солома,
Укривали поле.

А живії по коліна
У кривлі бродили
І різались, і рубались,

З місця не сходили.

І тогді лиш на степові
Різня перестала,
Як вся сила кримчукова
Покотом лежала.

Після того вражі трупи
Три дні хоронили
І над ними насипали
Високі могили.

А царевич невидимець
Із такого горя
Відцурався і царівни
І пішов до моря.

VI

Ще травою не покрились
Чорнії могили,
Іще крові на степові
Дощі не відмили,

Ще царівна й після сего
Балу не проспалась,
А для неї уже друга
Учта готувалась.

Біда нігди к чоловіку
Їдна не приходить,
А все кілька на підмогу
З собою приводить.

Лиш заким-то на степові
Учта тая буде,
За царевича мисливця
Спогадайте, люди.

На опівніч від заходу
Єсть ліси дрімучі,

Їх границя — гори й море,
Болота і кручі.

І ті гори на полудні,
Болота — з восходу,
Бурштин-море — з опівночі.,
Кручі — від заходу,

Не садила ліси тії
Рука чоловіка:
Тії пущі, знать, стояли
Від початку віка.

І в тих пущах ісплелися
Берест і кленина,
Граб, і ограб, і крушина,
Вільха, і ліщина.

Ісплелися і обнялись
Браття молодії,
А під ними догнивають
їх батьки старії.

Догнивають, ніби трупи,
Кора порохніє,
І, як кості, недогниле
Дерево жовтіє.

І, як тіло умерлого,
Кора відпадає,
І по нії гробак лазить,
Покорму шукає.

І їдні вже ізогнили,
Другі догнивають,
А їднолітки живії
Віка доживають.

І то ще дуби, старії липи
На ногах держаться;
Но і тії незабаром

Трунами зваляться.

І в тих пущах від потопу
Люди не ходили,
Там літали тільки птахи
Та звірі бродили.

VII

Серед пущі тече річка,
А при ній поляна,
І поляна — то столиця
Мисливого пана.

І нема на ній палацу,
І не видно стайні,
Тільки трава зеленіє
Буйна по поляні.

І по траві по зеленій
Кінь вороний бродить,
Прищурює віщі вуха,
Головою водить.

А під липою старою
Пан відпочиває,
Заким встане й полювання
Коню загадає.

І як тільки загадає,
Віщий кінь приходить,
Ліве вухо нахиляє,
Як трубу розводить.

І царевич улізає,
Правим вилізає
І, облитий сріблом-злотом,
На коня сідає.

Після него скачуть люди,
їдні з рогачами,

Другі з ружжами, сітками,
Треті із хортами.

То на конях, то без коней,
Всякі виступають,
Виступають, кругом него
Поле укривають.

Укривають ціле поле
І ждуть приказання,
Як прикаже пан мисливий
Мати полювання.

Скаже птахів полювати —
Летять поверх пущі;
А звірину полювати —
Летять через гущі.

І вже най стома ногами
Звір який втікає,
Або най стома крилами
Пташка улітає,

Най зайде в трістя-болота,
В прірви, на дно моря,-
Попадеться лиш на око —
Не втече небора.

А кінчилось полювання —
Ізнов на поляну!
Кінь стає і вухо праве
Підставляє пану.

І заграють кругом труби,
І пан улізає.
Улізає, розбереться,
Лівим вилізає.

Потім челядь улітає
І там застається,
Потім пан лягає спати,

А віщун пасеться.

VIII

Так і жив собі царевич
На своїй поляні,
Тільки й думи в него було,
Що о полюванні.

І в тих думках кілька років
В вічність полинуло,
І літа ті найщасливіші
Для мисливця були.

Після того із шостого
Чи з сьомого року
Залягла йому гадюка
Край лівого боку,

І згризала йому серце
Зрання до смеркання,
І натхнула тяжкі війни
Замість полювання.

Отакі-то речі були!
Певними часами
Полював собі мисливий
Межи болотами.

І вбив сарну, кілька зайців,
Вовка і лисицю,
Наостаток несподівно
Напав на куницю.

Летять слуги і мисливий,
Хортів попускали,
А куниця на болото,
Поминай як звали!

Біжить вона болотами,
Полям, чагарями,

Біжить ззаду і мисливий
З слугами, хортами.

Убігає кунка в степи,
Ба й ті не вертають
І в густий бур'ян високий
З псами убігають.

І ганяли, не догнали,
І в степу зблудили,
І насилу приблудились
На ніч до могили.

І кругом могили стали,
Стали розважати,
Чи додому повертатись,
Чи тут ночувати.

Розсудили ночувати
Слугам серед поля,
Царевичу — на могилі,
Коли буде воля.

І подякував царевич
За їх раду милу,
І пришпорив вороного,
Їде на могилу.

IX

А царівна злотокрила
На могилі спала...
Крила раптом засвербіли,
І царівна встала.

Перед нею в злоті-сріблі,
Гарний, уродливий,
Стояв конем на могилі
Царевич мисливий.

І поглянула царівна

Навкруга могили,
А там люди пішо й кінно
Ціле поле вкрили.

І поглянула, питає:
"Звідки, добрі люде?
Чи війна у вас зо мною,
Чу супокій буде?"

І царевич відвічає
Панні уродливій:
"Я — царевич із поляни,
То мої мисливі.

Ми куницю полювали,
Да в степах загнали,
Не догнали, заблудились,
Сюди приблукали.

Просимо тебе, царівно,
На нас не гнівися,
Що без волі ми твоєї
В степах ввігналися",

"Коли так,— царівна каже,
Я жалю не маю,
Кілько схочете — полюйте,
Я вам позволяю.

Ще годилось би вас, гречних,
Переночувати,
Но я — панна, ти — кавалір,-
Прошу вибачати..."

"Дякуєм тобі, царівно,
І святому богу,
Тільки звідси па поляну
Покажи дорогу".

І царівна показала:
"Так тримайтесь, люде:

Перше кий вам попадеться,
Потім жито буде.

І від жита на полудень
Там пішло ще наше;
А від него на опівніч
Все то буде ваше".

І подякував царевич,
Шапкою склонився,
З вороного перегнувся,
З панною простився.

Зібрав слуги і поїхав
На свою поляну
І все думав за царівну
Любу та кохану.

Х

Звела з розуму царівна
Мисливого-пана,
І огидла йому пуща,
Збридла і поляна.

І чи спить він, чи дрімає,
Чи думу гадає,-
Його думка край могили
На стену літає.

І літає коло тої,
Которую любить,-
Обіймає і цілує,
Ластить і голубить,

Нащо ж думи, нащо ж мари
Про пишнії чари,
Коли з ними враз по серці
Бродять чорні хмари?

Спив і я той прикрий келих

За здоров'я долі,
І з похмілля моє серце
Розривають болі.

Правда, мило мені було,
Як дівча обняла
І опущене покрівля
З думки підіймала,

І на розум накидала.
Правда, мило було!..
Моє серце в океані
Розкоші тонуло.

Я забув про все на світі,
На все не вважав-єм,
Я й себе забув самого,
Мало пам'ятав-єм.

Спам'ятався... вона щезла!..
Розум холодіє.
Лиш нещасна моя думка
Росте та повніє.

В яким смутку, в яким жалі
З нею я блукаю,
В яких муках, тяжких болях
На світ породжаю.

Зв'янув мій вінок рутвяний,
І вона причина,
І хто знає, чи пригорне
Хоть дитя-дівчина!

Нащо ж думи, нащо ж мари
Про пишнії чари,
Коли з ними враз по серцю
Бродять чорні хмари?

І роздумав пан мисливий:
"Нічого гадати.

Лучче бути у царівни,
Правду розказати".

XI

І пішов він до царівни:
"Панно злотокрила,
Ти строїла моє серце,
Розум погубила.

Верни розум, віддай серце,
Зжалься надо мною,
Прийми моє вірне слово,
Будь моєю жоною!"

"Царевичу любий, милий!
Вибачай, що скажу: —
Я своєї головоньки
Нігди не зав'яжу.

Доки сила єсть у мене,
Хоть би й я хотіла,
Не допустить мене замуж
Моя власна сила.

А як доля мене зрадить,
Сила збита буде,
Ні я людей не полюблю,
Ані мене люде.

Царевичу любий, милий!
Щиру правду кажу:
Я своєї головоньки
Нігди не зав'яжу".

"Чари мої, небо моє!
Зжалься падо мною!
Не жоною — бог з тобою,-
Будь хоча й сестрою!

Позволь мені на степові

Вічне полювати,
Вічне тебе оглядати,
З тобою розмовляти!"

"Позволяю-позволяю
І буду сестрою,
Лиш неслави, тебе прошу,
Не роби зо мною".

І, як рідная сестриця,
З братом обійнялась,
Пригорнула його к серцю,
Щиро цілувалась.

І що ж? Легше тепер стало
Мисливому-пану,
Коли він сестрою має
Дівчину кохану?!

Но чи ж легше: води хтіти,
Питоньки просити,
У воді по шию бути
І води не пити?

Що йому за доля була
І сестрою мати?
Що за щастя йому було
З нею розмовляти?

Тільки дума за думою
Розум убивала;
Тільки туга за тугою
Серце розривала.

XII

І не міг царевич знести
Тяжкої неолі,
І задумав її взяти
Замуж поневолі.

І вівночі, як царівна
Мала спочивати,
Став мисливий на всі степи
Сіті розкидати.

І розкинув на всі степи,
Поля і могилу,
Ставить силу серед поля,
Сам іде по милу,

Тільки вийшов на могилу —
Мила пробудилась
І сердитими очима
Вколо обдивилась.

Всюди сітка на стенові,
Край могили люди.
"Скажи, брате,— запитала;-
Що то з того буде?"

"А що ж буде, моя панно?
Прийшов за сестрою,
Щоб по волі чи неволі,
А була жоною".

"Не буде сестра жоною",-
Відповіла мила;
І на ступінь відступилась
Істріпнула крила.

І, як порох, пішо й конно
Козаки спадають
І зганяють вражу силу,
Сіті обривають.

І урвала їден волос,
Ставить отамана,
І отаман в чисте поле
Запрошає пана.

І на степу межи житом,

Києм і могилою
Ізійшовся пан мисливий
З отаманської силою.

І зійшлися, б'ються, тнуться
І кінця не мають,
Їдні сили полягають,
Другі виступають.

І в мисливця нова сила
З вуха виступає,
В златокрилої царівни
Із крил вилітає.

І зійшлися, б'ються, тнуться,
Тільки й миру мають,
Як землею сировою
Трупи закривають.

І так бились літо й зиму;
Аж перед святою
Дождалася златокрила
На часок покою.

І в столицю полинула
І там сповідалась
І днів кілька із столиці
В степи не верталась.

ЧАСТЬ ЧЕТВЕРТА

І

Безворотно дев'ять років
В вічність улетіло,
Як на степу опочило
Соловея тіло.

Улетіло дев'ять років,
Ще їден кінчався,
А причепа з того часу

Ще й не сповідався.

І от саме на Великдень
Слуги підступають,
Будять сонного причепу
Да і промовляють:

"На добридень, ясний царю,
Святом веселися,
Їдь у старую столицю
Та запричастися".

Встав причепа, довго думав,
Думав, що робити,
Наостанок сказав слугам
Коні заложити.

Заложили слуги коні,
Він умився, вбрався,
Взяв барилко й фаріаком
На степи погнався.

Приїжджає у столицю
І у церкву входить,
А у церкві "херувими"
Старий дяк виводить.

І врата святі одкриті,
Свята чаша сяє,
І отець крижує руки,
Духа призиває.

І кадильниця святая
В олтарі кадиться,
І, як в небі білі хмарки,
Фіміам клубиться.

І в тих хмарках, ніби в небі
Душі умерлії,
Бликають перед вратами
Свічі восковії.

А у церкві на колінах
Стоїть злотокрила
І, як ангел перед богом,
Голову схилила.

І причепа мимоволі
Серцем сокрушився,
Уклякнув і нахилився,
Господу молився.

Щиро господу молився,
Щиро сповідався,
А потому враз з царівной
І запричащався.

І по всьому піп виходить,
Проскури підносить
І царевича й царівну
На свячене просить.

II

Піп, причепа і царівна
За столом сиділи,
Як звичайне на Великдень,
Спершу яйця їли,

Потім паску, і ковбаси,
І усе свячене,
Наостаток надпочали
Порося печене.

І отець святий говорить:
"Варто би полити,
Но, бог свідок, нігде було
Крапельки купити".

"Та то правда, ясний отче,-
Враз причепа каже,-
Той і легко не поїде,
Хто коліс не маже.

Десь там я привіз з собою
Барилечко ціле,
Та не знаю, святий отче,
Чи ви п'єте біле".

"Слава богу,— отець каже,-
Що то розбирати!
Дання всяке за хороше
Бог велів приймати".

І принесли то барилко,
Пляшку наточили
І поставили на тацю,
Три чарки налили.

І панотець, як годиться,
Змовив славослов'я,
І всі троє разом кажуть:
"Дай боже здоров'я!"

І причепа випив повну,
Другу наливає;
Батьюшка ще тільки першу
З смаком допиває.

А царівна злотокрила
Тільки що надпила;
І надпила половину —
На стіл положила,

П'яту причепа випив,
Випив — не упився;
Батьюшка якось по третій
Спати положився.

А царівна злотокрила
Першую кінчала,
І уже хмільная думка
Грати починала.

Куди гляне — все так мило,

Що й сусід поганий
Видиться їй хороший,
Гарний і рум'яний.

І не розум нею радить,
Хміль розпоряджає,
А причепа тільки ходить
Та на вус мотає.

III

Далі став, на нюю глянув,
Крісло присуває
І сідає коло неї,
І їй промовляє:

"Ой царівно-королівно,
Пишна, злотокрила!
В тебе, мабуть, божя сила
Свої чари влила.

Кілько гляну я на тебе,
Кілько подивлюся —
Так водою й розіллюся,
Воском розтоплюся.

Звідки ти, царівно люба?
Де ти проживаєш?
Де ти царство своє пишне,
Пишний палац маєш?

Скажи, люба, щиру правду,
Чи-сь кого кохала?
Чи дала-єсь кому слово,
Чи ще не давала?

Як не дала-сь, мила, люба,
Зжалься надо мною,
Подаруй життям і віком,
Будь моєю жоною".

І обняв її царевич,
К серцю пригортає,
А вона йому на груди
Голову схиляє.

І, будь розум в неї в лобі,
Того б не бувало,
А то хміль, погане зілля,
Всеньку розібрало.

Хміль на груди камінні
Голову схиляє,
Хміль причепу обіймає,
Йому промовляє:

"Я, царівна-королівна,
В степу проживаю,
Іще мужа не добрала-м,
Тільки добираю.

Сватався колись до мене
Жвавий невидимець,
А тепер за мене б'ється
Мій сусід мисливець.

Но, царевичу причепо,
Ти з них наймиліший,
Ти найкращий, найдобріший
І найрозумніший.

Я хотіла б тобі бути
Вічною жоною!
Тільки крила!.. Ой, не можу...
Стрепени рукою!"

І підняв царевич крила
І потряс крилами,
І посипались, як порох,
Коні з козаками.

І ті коні вороні

Тільки що держаться,
А козаки такі п'яні,
Що із ніг валяться.

IV

Незабаром злотокрила
О світі забула,
Похилилася па крісло
І, хмільна, заснула.

Для невинної дівчини
То крутий часочок,
І, будь тут на вітрогона,
Вінок не віночок.

Та причепа добре знає,
Що куди стріляє;
І по хаті походжає
І думу гадає:

"Отаке-то, добрі люди,
Все моє кохання:
Лиш над бочкою сидіти
Зрання до смеркання.

А о панстві і о царстві
Де вже мені дбати!
Значить, сильного сусіда
Мені страшно мати.

Але от моя сусідка —
Та ще й сильна дуже,
І для неї моє військо,
Хоть би й два, байдуже.

Як потрясе лиш, псяюха,
Обома крилами,
То насипле тих козаків
До стилої мами.

Біда, батьку! Що робити?
Та що і чинити?
Що ж чинити? Звісне діло,
Тра біду забити.

Що забити, то забити,
Я і сам то знаю,
Лиш сусіда ще їдного
Я на думці маю.

О, то шельма невидимець
Куди моя сила!
Його тільки і звоює,
Що ся злотокрила.

Ото треба одурити;
Скажу, що женюся,
І таки при панотцеві
З нею заручуся.

А щоб того дохопити,
Вдамся до горівки;
Без горівки куди п'ятись
До такої дівки!

Із мисливцем — і то билась!
Відігнала кримця!
А я, правду і сказати,
Що таке за птиця?

Так от! Треба підпоїти,
З нею заручитись,
А потому туманити,
Тільки не женитись.

Після того най звоює
Невидимця мила;
А там звісно, що зробити:
Відрубати крила".

Рано, тільки освітив бог,-
Усі троє встали,
Пішли в аеркву на молитву,
Службу відстояли.

Повернулись знов до чарки,
Випили всі троє,
І царевич, і царівна
Сіли враз обоє.

І обоє сіли разом,
Разом обійнялись,
Обійнялись, розмовляли,
Щиро пілувались.

А піп, сивий, бородатий,
Тільки поглядає.
"О, то б славно була пара! —
До них промовляє.-

Хіба буде з вас, парівно,
Годі діувати.
Чи ж не лучче вийти замож,
Свого мужа мати?"

А царівна зрум'яніла,
Не одповідала,
Лиш царевича тісніше
Ручкою обняла.

"Що ж, життя,— царевич каже,-
Хіба заручімся!
І як буде воля божа,
То і оженімся".

Но царівна знов мовчала,
Не одповідала,
Лиш обняла ще тісніше
І поцілувала.

"Возьміть, отче, дві обручки,

Поблагословіте,
Освятіть їх, як годиться,
Та нас заручіте".

І узяв піп дві обручки,
І благословляє,
І коханків обручає,
Обручки міняє.

І коханки обручилися,
Хрест поаїлували
І присягу перед богом
На кохання дали.

Після того стали пити,
Доки хто іздужав,
І царівну хміль веселий
Перше всіх подужав.

Потім батюшка старенький
Спати положився,
Лиш причепа не упився,
Тільки розпалився.

І обняв царівну сонну,
Крила відклоняє
І обвився, обгорнувся
І все забуває.

VI

На великдень у вівторок
Злотокрила встала
І, що смачно спочивала,
Тільки й пам'ятала.

А тут милий її знову
Хмелем похмеляє
І до себе в своє царство
В гості запрошає.

І поїхала царівна
В гості до милого,
Погостила, нетямуща,
До Хоми святого.

Погостила, вина взяла;
В степи полетіла;
І там душу заливала,
Як душа боліла.

Так заручена царівна
Цілий рік прожила,
Лиш причепу обіймала
Та хмільнеє пила.

Але раз якось царівні
Вина не достало.
Пробудилося сумління,
Душу розгризало.

І шептало їй, бідній:
"Що ти починила?
Свою славу, честь і волю —
Все ти погубила!"

І так тяжко їй, важко,
І так сумно стало,
Ніби сто пудів заліза
На її серце впало.

І не втерпіла царівна,
І кидає степи.
І, щоб душу закропити,
Летить до причепи.

"Ой царевичу причепо,
Тяжко мені жити,
Дай, коханий, вина чарку
Душу закропити".

"Пожди трохи, моя мила,-

Він відповідає.-

Чи ти знаєш невидимця,
Де він проживає?

Достань в него мені кримку,
Тоді будем пити,
Будем пити і гуляти,
Як у раю, жити".

Ізвинувалась, полетіла
В степи златокрила
І стріпнула раз останній
Свої пишні крила.

І найкращий чорний волос
З голови урвала,
Свому війську раз останній
Отамана дала.

І говорить отаману:
"Іди, милий синку,
Та вишукай невидимця,
Достань в него кримку".

VII

Як розсипались козаки
Всюди по степові,
Застукали невидимця
Деся у байракові.

Обступили наоколо,
Бідного спійняли
І убили, закопали,
Невидимку взяли.

А царівна невидимки
І не огляділа,
Тільки взяла й до причепи
Льотом полетіла.

І узяв причепа кримку,
І напоїв милу,
І поїхав з нею разом
В степи на могилу.

І зачали на могилі
Балом балувати;
Цілуватись, милуватись,
Пити і гуляти.

І нещасная царівна
Тяженько упилась
І на мамину могилу
Покотом звалилась.

Розпустились пишні коси,
Відхилились крила;
Що святого у дівчини,
Все вона відкрила.

І літає птах над нею,
"Вічну пам'ять" править,
А причепа ще раз бідну
Дівчину неславить.

І літає птах, співає:
"Горе тобі, мила!"
А причепа вже ламає
Золотії крила.

І виламав крило праве
Край самого тіла,
І на рані, на глибокій
Крівля закипіла.

І виламав крило праве —
Лівеє ламає,
А відломлене тим часом
Життям відживає.

І ожило, і в повітря

З-під руки фурнуло,
І далеко в чужу землю
Жити полинуло.

А причепа крило друге
З тілом виринає
І нещасною царівну
Кримкою вкриває.

А крило несе під гори,
Кинув між собаки,
І зачали крило гризти
Дикії собаки.

VIII

Спокійніший став причепа,
Лучче запиває:
Із сусідів таких сильних
Ніхто не лякає.

Тільки й страху, що на пущі
Брат його мисливий,
Але і той незабаром
Пропав, нещасливий.

Чи ти сповідь то вчинила,
Чи війна огидла,
Чи царівна злогокрила
Так із п'янства збридла,-

А від світлої неділі,
Як запричащався,
Пан мисливий із царівной
Більш не воювався,

А бувало що день божий
Робить полювання
І полює, і ганяє
Зрання до смеркання.

Полював він раз медведя,
Та, на своє горе,
Деся загнався на край світу,
Під Льодяне море.

Істомились бідні слуги,
І кінь спотикався,
Та і сам він на коневі
Ледве що тримався.

І гадає пан мисливий,
Де би відпочити.
Брат причепа по дорозі —
Чому б не вступити?

Заїжджає до причепа.
"Здоров, пане-брате!
Чи дозволиш відпочити,
Переночувати?"

"Здоров, братику мисливий!
Прошу до покою...
О, як же я давно, брате,
Видівся з тобою!"

Привів в хату, просить сісти,
Просить їсти-пити,
А тим часом каже слугам
Коня уходити.

Слуги взяли вівса мірку
І вином полляли
І вівсом тим аж до звалу
Коня вгодували.

Вгодували, в льох завели
Під залізні брами.
І всі двадцять брам замкнули
Двадцяттю замками.

А тим часом і мисливий

У палаці впився
І хитався в своїм кріслі,
Поки не звалився.

І муляри ізійшлися,
Мисливого взяли,
Назад руки ізв'язали,
В стовп замурували.

ІХ

І по царству Соловея
Всюди тихо було.
І на пущі, й на степові
Ніби сном заснуло.

Сам причепа запиває,
Спить, не просипає,
Аж тут дудка десь здалека
Грати починає.

І ту дудку на
Чує злотокрила,
І з години на годину
Виростають крила.

І мисливий серед муру
Тую дудку чує
І зв'язав свої руки
Пробує, моцює.

І кінь його серед льоху
Дудку зачуває,
І — що пісні — копитами
Браму розбиває.

Чує дудку і причепа
І не раз жахнеться,
І із чаші золотої
П'ється і не п'ється.

Чи то дудка золотая
Щось лихе віщує?
Чи то так його сумління
Мучить і мордує?

І так йому тяжко-тяжко!
І так нудно-нудної
Тяжеліють руки й груди,
І дихати трудно.

А тут дудка грає-грає,
Ніби вимовляє:
"Стережися, злий причепо:
Господь покарає".

Ляже в постіль спочивати —
Спиться і не спиться:
Йому дудка золотая,
Ніби кара, сниться.

Сяде їсти — і не їсться,
Пити — і не п'ється:
Якась туга коло серця,
Як гадюка, в'ється.

І всі двері зачиняє,
Вуха затикає,
І сопілка грає-грає,
Ніби вимовляє:

"Кайся живо ти, причепо,
Тілом і душою:
Піднялась рука господня
Кара над тобою".

І ша!.. Тихо всюди стало,
В цілім царстві тихо;
Но страшніше воно було,
Ніж самеє лихо.

І остатню співак думу
Грати починає,
І дрижить земля від неї,
Камінь розпускає.

І двадцята коло льоху
Брама затріщала,
Враз із крюками, гаками
Хрюпнула, упала,

І затрясся стовп камінний,
Набік похилився,
І вершок його зламався,
Покотом звалився.

І далеко на степові
Затряслась могила,
І у сонної царівни
Засвербіли крила.

І царівна пробудилась,
Все припом'янула
І на вдяку до причепи
Льотом полинула.

А там уже і мисливий
Конем своїм грає
І сто тисяч своїх слугів
З вуха випускає.

І царівна свої крила
Раптом потрясає —
Сорок тисяч свого війська
Із крил висипає.

"Виступай, негідний враже,
В чисте поле битись!
Не будемо ми з тобою
До смерті миритись!"

І причепа у столиці

Слуг своїх збирає
І, чи радий, чи нерадий —
В поле виступає.

І обняло його силу
Дві великих сили,
І причепине все військо
До ночі побили.

А самого неубитим
У полон узяли
І сиділи і гадали,
Кару вимишляли,

Аж іде пастух-царевич
І став розважати:
"Не годиться нам брат брата
За гріхи карати.

Всі ми винні перед батьком,
Зле усі ми жили,
А ходім на суд і правду
В степи до могили.

Нехай батько знов явиться,
Очі нам розв'яже
І розсудить, і научить,
І всю правду скаже".

XI

Нічка тиха, зорі світять,
В небі місяць грає;
Степ туманом обгорнувся
І сном засипає.

Не шумить сухий чорнобиль,
Коник не стрекоче,
Перепілка не співає,
І вуж не сикоче.

І дрімає степ широкий,
І кругом біліє;
Тільки давня могила
В степу зеленіє.

І в могилі цар, цариця
Сном опочивають.
Над могилою їх діти
Варту відбувають.

Вдруг по степу загуділо.
Затряслась могила,
Стало сумно, стало страшно,
Північ наступила.

І дух царя Соловєя
Став наверх могили;
Як діамант, його шати
Пишнії світили.

І на вінку не смертельнім
Квітки виростили,
Виростили, розпукали,
Чоло обвивали.

"Діти мої, любі діти! —
Став їм говорити.-
Не вміли ви шануватись,
Не вміли ви жити!

Єсть три сили в чоловіка:
І першая — знання,
Другая — добротворіння,
Третяя — кохання.

І в коханні три гілляки:
І першая — грати,
Друга — чари малювати,
Третя — їх писати.

І по силі із вас кождий

Відібрав від бога,
І кожному із вас була
Простая дорога.

Мисливому — розмишляти,
Тайни пізнавати,
Причепі — за все чіплятись,
Добро вибирати.

Пастухові — дивно грати,
Дочці — помагати:
Чари в краски малювати,
Піснями писати.

А усім вам — разом жити
І в'язати сили...
Діти мої, любі діти!
А чи ж так ви жили?

XII

Сину старший, сину перший,
Стань передо мною,
Най розсуджу суд і правду
Перше над тобою.

Тобі, сину, добре серце
Дала твоя мати,
І ти міг би від кохання
Гілля всі обняти.

Лиш життя твоє пастуше
Того не давало:
Воно тебе в твоє серце
Власне замикало.

І з дитинства ти всі чари
В серці лиш находив,
І ті чари на світ божий
Голосом виводив.

Все то, сину, милий сину,
Все то розважав я
І по мислі тобі царство
І дарунок дав я.

І спасибі тобі, сину,
Нічого казати:
Ти умів на своїм місці
Хороше стояти.

Тим лиш тільки не хвалю я,
Що-сь в собі замкнувся,
Що й умерших відцурався,
За живих забувся.

Стань і ти передо мною,
Донько злотокрила,
Наїі розсуджу, чи так, донько,
Як повинна-сь, жила.

Тобі, доню моя мила,
Опісля цариці
Оставались на дідизну
Степи без границі.

Степи пишні і розкішні,
Степи, чарів повні.
Да і ти на серці мала
Склони любовні.

Ото й дав я тобі крила.
Щоб ти скрізь літала,
Що чарує — малювала,
Піснями співала.

А на що ж ти обернула
Свої сильні крила?
Тільки з розуму зводила,
Кров людськую лила.

І хоть близька з родом була,

Ти ума не вчилась,
Нахилилась до худібства
І все погубила-сь.

Доню моя злотокрила!
Ти дитя миленьке!
Не втішила-сь мене, доню,
Ані свої неньки.

XIII

Стань і ти, мисливий сину,
З своїм даром з неба!
Чи той дар святий із неба
Ти ужив, як треба?

Тобі дав бог добрий розум
До розпізнавання,
І ти, сину, ще з дитинства
Любив полювання.

І, полюючи по лісу,
Зілля виучав-єсь,
І, полюючи за звіром,
Звірів пізнавав-єсь.

І як бігав через гори,
Скали і обвали —
Тобі думки і за землю
В голови впадали...

І як здобич попадалась,
Треба ж було бити,
Треба ж було в ціль ціляти,
Луком не схибити.

Все то розуму бажало,
Щоб розміркувати,
Все то мало тобі, сину,
Розум розкривати.

І по мислі дав я землю
Для зізнання твого
І на поміч, на підмогу
Коня вороного.

Но й ти, сину, мало, мало
Розуму учився!
Замість тихої науки,
Ти з ріднею бився!..

Стань і ти сюди, причепо!
Стань передо мною,
Най розсуджу свою правду
І суд над тобою.

Сину мій! Любив ти, сину,
Все покуштувати,
Лиш не хтів ти з-поміж злого
Доброго пізнати.

Ти допився до худібства,
Душу затопив-єсь
І від батька замість всього
Лиш вина просив-єсь.

Правда, діти, що і того
Треба в вашім віку,
Тільки здержпим в тому бути
Треба чоловіку.

Діти мої, любі діти!
От вам правда щира:
Не впивайтесь і не бийтесь,
Не соромте мира!

Жийте кожне своєю силою,
Тільки-но кохайтесь
І всі четверо збирайтесь —
Правди научайтесь".

1857 года

10-18 декабря